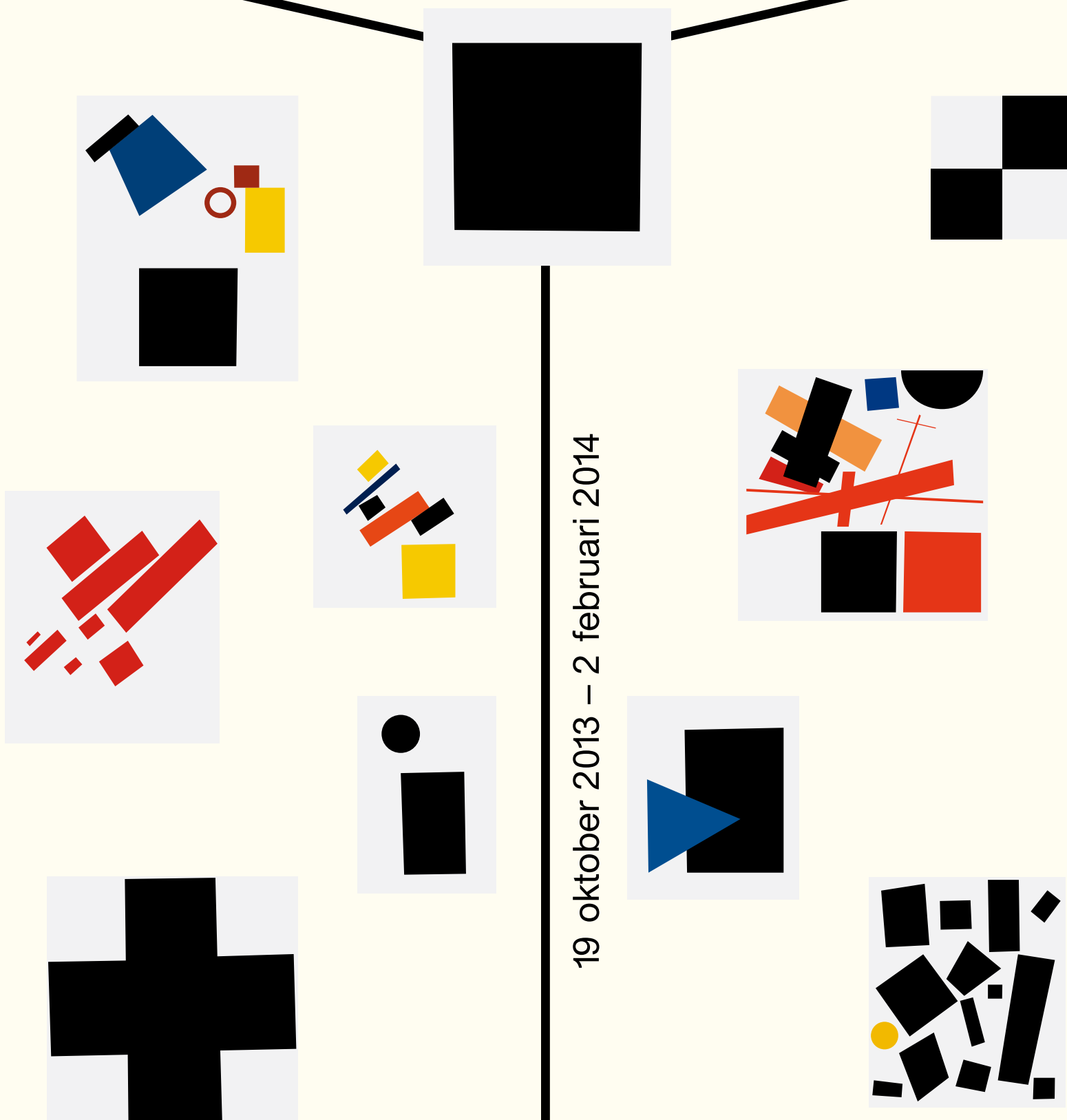

MALEVICH

STEDELIJK MUSEUM

AMSTERDAM

19 oktober 2013 – 2 februari 2014

Kazimir Malevich
en de Russische avant-garde:
met een selectie uit de Khardzhiev-
en Costakiscollecties

Russische volkskunst en moderne stromingen uit Parijs beïnvloedden zijn vroege werk, daarna ontwikkelden hij en medekunstenaars een eigen Russische stijl. In 1915 maakte Malevich zijn eerste abstract-geometrische schilderijen. Dat was een radicale daad, aangezien in Rusland de academische, figuratieve kunst de norm was. Zijn eigenzinnigheid, binnen een netwerk van avant-gardisten, heeft hem tot een van de grootste kunstvernieuwers van de twintigste eeuw gemaakt.

Hoe kwam hij tot de zuivere, suprematische schilderkunst die de meeste mensen waarschijnlijk als eerste voor zich zien bij het horen van de naam Malevich? Dankzij diepgaand onderzoek naar zijn werk en leven, waarin het Stedelijk Museum de afgelopen jaren een belangrijke rol speelde, is er een completer beeld te geven van de radicale schilder. In deze tentoonstelling, waarin alle ontwikkelingsfasen uit zijn oeuvre aandacht krijgen, wordt dit completere beeld voor het eerst gepresenteerd.

Aan het begin van de twintigste eeuw raakte Malevich onder de indruk van de Franse impressionisten. Met name de invloeden van Cézanne en Monet zien we terug in zijn werk uit die tijd. In zijn pointillistische landschappen stond vooral de verf en het schilderkunstige effect centraal, en waren de figuren minder van belang.

Een vroeg voorbeeld daarvan in de tentoonstelling is *Vrouw met krant op schoot* (1904) waarin hij twee verschillende schildertechnieken hanteert: een gelaagde techniek op de voorgrond en een ruigere en dynamische achtergrond. De combinatie geeft het werk een experimenteel karakter. Malevich lijkt zich hier dus al tegen de schilderkunstige regels van de academie te keren.

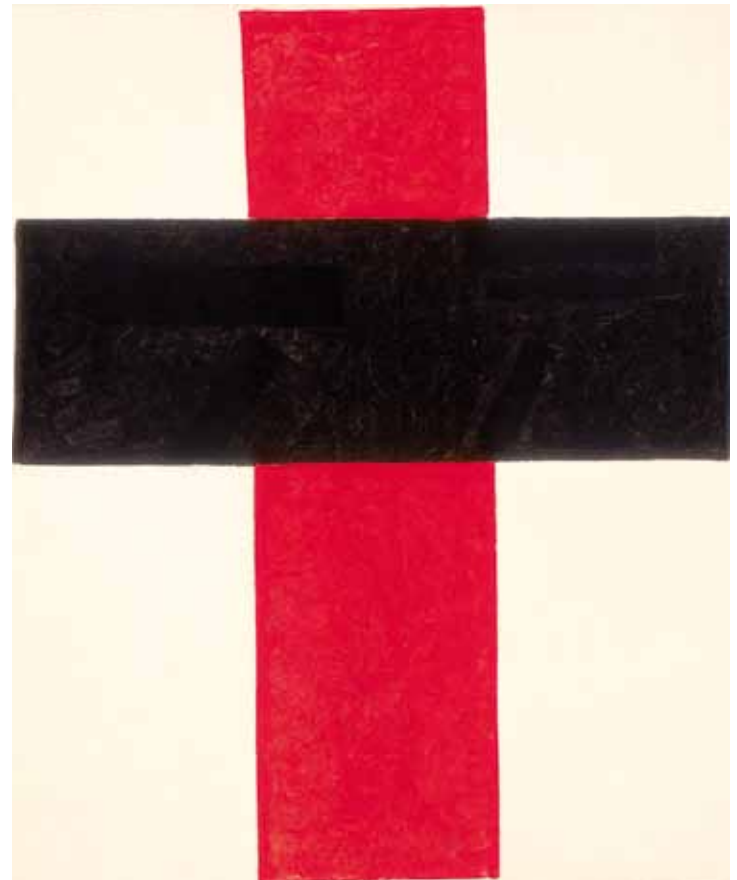
Na het zien van een tentoonstelling van de Russische symbolistische kunstenaarsvereniging Het Gulden Vlies, in 1908, waar hij ook werk van Van Gogh, Gauguin, Braque en fauvisten tegenkwam, veranderde hij radicaal van stijl. Het symbolisme had voorgoed afgedaan en Malevich keek met nieuwe ogen naar wat hem in zijn jeugd al had geïntrigeerd: spontane volkskunst van het Russische platteland. Hij ging landelijke scènes schilderen. Tot ongeveer 1912 werkte hij in deze directe, kleurrijke stijl van het neo-primitivisme.

Kazimir Malevich, *Vrouw met krant op schoot*, 1904, olieverf op paneel, Stedelijk Museum, Amsterdam

Daarna veranderde zijn stijl weer en maakte hij van alledaagse onderwerpen dynamische composities in geometrische vormen. Hierin zijn al rechthoeken en cilinders te herkennen. Hoewel hij zich met deze kubistische schilderwijze bij zijn Franse tijdgenoot Léger leek aan te sluiten, bleef Malevich wel Russische elementen toevoegen. In zijn schilderij *De houthakker* (1911-1912) bijvoorbeeld doen de amandelvormige ogen duidelijk denken aan de wijze van afbeelden van Russisch-orthodoxe iconen.

Begin 1914 woonde Malevich een lezing bij van de linkse kunstenaarsgroep Ruitenboer. In de kraag van zijn jas droeg hij een houten pollepel, als teken van verzet tegen het dominante Westerse kunsthistorische denken. Malevich wilde het rationele wereldbeeld omver schoppen. In het collageachtige werk *Engelsman in Moskou* (1914) zien we hoe hij dat voor zich zag: verschillende beelden die in de Russische religie en volkskunst een dubbelzinnige betekenis hebben, bracht hij samen. Dat niemand dit werk volledig begreep, daar was het hem juist om te doen. Steeds vaker ging hij vormen los van elkaar afbeelden, vooral

Kazimir Malevich, *Hiëratisch suprematistisch kruis (groot kruis in zwart over rood op wit)*, 1920-1921, olieverf op doek, Stedelijk Museum, Amsterdam

in tekeningen. Op papier voelde hij zich het meest vrij om te experimenteren. Zo kwam zijn suprematistische visie steeds dichterbij.

'Kunst is in zijn eigen essentie voorwerpeloos en abstract,' zei Malevich in 1919. Zijn nieuwe visuele taal, het suprematisme, richtte zich op een zuivere gevoelservaring. Zijn meest bekende schilderijen zijn dan ook ideaalbeelden: geometrische vormen die door een oneindige ruimte lijken te zweven, niet oppervlakkig, maar juist gewichtig en uitgebalanceerd.

Als een kunstenaar-filosoof wilde Malevich hij zijn nieuwe leer verkondigen. Een individuele doorbraak was hem niet genoeg: hij wilde een zo groot mogelijke groep mensen aan zijn ideeën binden. Via zijn propagandistische en educatieve activiteiten inspireerde hij kunstenaars, waaronder Ilya Chasnik, Natalia Goncharova, El Lissitzky, Lyubov Popova, Olga Rozanova, Nikolai Suetin en Ivan Klyun.

Zijn artistieke ontwikkeling was overigens sterk verbonden met de tumultueuze Russische geschiedenis. Van de

Oktoberrevolutie van 1917, die door vele kunstenaars inclusief Malevich werd gesteund, tot de bloedige burgeroorlog die de leefomstandigheden in de grote steden ernstig verslechterde. Dit was voor Malevich een van de redenen om in 1919 te gaan doceren aan een kunstacademie in Vitebsk, waar minder gebrek aan eten was.

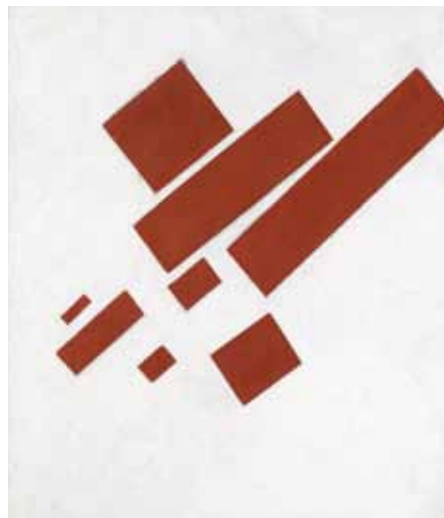
De groeiende onderdrukking van het stalinistisch regime werd de aanleiding voor zijn vertrek uit Vitebsk in 1922. Het wetenschappelijke instituut in Petrograd waar Malevich zich verdiepte in zijn theorieën, bezweek midden jaren twintig eveneens onder de repressie.

De druk op Malevich zelf nam ook toe. In 1930 werd hij opgepakt en verhoord – het regime heeft hem kennelijk in het vizier. Malevich keerde vanaf dat moment terug naar de figuratieve schilderkunst. Maar het werk dat hij vervolgens tot aan zijn dood in 1935 maakte, zou veel minder bekend worden dan de suprematistische werken. Zijn naam als een van de grondleggers van de abstracte kunst was voorgoed gevestigd.

Malevich: kunstenaar, visionair, leider, inspirator, docent, een mythe.

Kazimir Malevich, *Vrouw bij tramhalte*, 1913-1914, olieverf op doek, Stedelijk Museum, Amsterdam

Kazimir Malevich, *Suprematistische compositie (met acht rode rechthoeken)*, 1915, olieverf op doek, Stedelijk Museum, Amsterdam

Kazimir Malevich, *Verdwijnd geel vlak*, 1917-1918, olieverf op doek, Stedelijk Museum, Amsterdam

Kazimir Malevich, *Wit suprematistisch kruis*, 1920-1921, olieverf op doek, Stedelijk Museum, Amsterdam

Zij maakten de tentoonstelling mede mogelijk. Waardoor werden zij geïnspireerd?

Blockbuster Fonds: De Malevich-tentoonstelling is bijzonder en onderscheidend en zal naar onze verwachting een groot nationaal en internationaal publiek interesseren. De invloed die deze kunstenaar altijd heeft op de moderne visuele vormgeving, maakt zijn werk ook aantrekkelijk voor jongere kunstliefhebbers. Het Blockbusterfonds heeft daarom met overtuiging bijgedragen aan de realisering van deze unieke tentoonstelling.

Rabobank Amsterdam: Als trotse hoofdsponsor van het Stedelijk Museum maakt Rabobank Amsterdam de tentoonstelling Kazimir Malevich en de Russische avant-garde mede mogelijk. Kunst en cultuur zijn belangrijk voor de uitstraling en aantrekkingskracht van Amsterdam. Het Stedelijk Museum is een internationaal icoon en draagt hier met zijn toonaangevende tentoonstellingen aan bij.

Kazimir Malevich 1879 – 1935

23 februari 1879: Kazimir Severinovich Malevich wordt in Kiev geboren uit Poolse ouders. Tijdens de landbouwschool besteedt hij veel van zijn tijd aan schilderen en besluit in de jaren 1890 zijn leven aan de kunst te wijden.

1895: toegelaten tot de tekenschool van Kiev. Later zou hij tot tweemaal toe afgewezen worden voor de kunstacademie.

1904-1905: Russisch-Japanse oorlog

1905: revolutie

1905: verhuist naar Moskou. Exposeert voor het eerst en maakt kennis met leden van de avant-garde, zoals Mikhail Larionov en Mikhail Matyushin. Schildert in impressionistische stijl.

1907: exposeert samen met o.a. Larionov en Wassily Kandinsky.

1909: ziet voor het eerst een kubistisch werk: *Grand nu* van Georges Braque.

1910: neemt deel aan eerste tentoonstelling van de Ruitenboer-groep in Moskou.

1913: lid van kunstenaarsvereniging De Jeugdunie, met o.a. Vladimir Burliuk en Vladimir Tatlin. Neemt deel aan tentoonstellingen in München, Moskou en Petrograd, eerst met neo-primitieve en later met voornamelijk kubo-futuristische werken.

Werkt met Matyushin en Alexei Kruchenykh aan een futuristisch manifest en de futuristische opera *Overwinning op de zon*, in december 1913 in Sint-Petersburg opgevoerd.

1914-1918: Eerste Wereldoorlog

1915: deelname aan legendarische tentoonstelling 0,10 in Sint-Petersburg, waar hij zijn eerste suprematistische schilderijen, waaronder *Zwart vierkant*, toont. Publiek en critici zijn verbijsterd.

1917: revolutie februari en oktober

1917: Oktoberrevolutie: de Sovjets grijpen de macht. Malevich bekleedt allerlei functies in het cultuurbeleid van de nieuwe voorlopige regering en krijgt de kunstcollecties in het Kremlin onder zijn beheer.

1918-1922: burgeroorlog

1919: verhuist op uitnodiging van Marc Chagall en El Lissitzky naar Vitebsk om les te geven aan de Volkskunstschool. Concentreert zich op het onderzoek naar systemen in de kunst, toepassingsmogelijkheden van het suprematisme en inspireren van zijn leerlingen.

1920: Richt met studenten kunstenaarsgroep UNOVIS op.

1923: grote Russische kunsttentoonstelling in het Stedelijk, abstract werk van Malevich voor het eerst buiten Rusland te zien.

1924: dood van Lenin, Stalin aan de macht

1924: benoeming tot directeur van het Staatsinstituut voor Artistieke Cultuur (GINKhUK). Werkt ideeën over suprematistische architectuur uit in een reeks modellen: 'architektonts'.

1926: ontslagen als directeur van GINKhUK. Uitnodiging van Poolse avant-garde-kunstenaars om in Warschau te exposeren. Malevich kiest zijn beste werk en wordt onthaald als een held. Reist met zijn werk door naar Duitsland. Bezoekt het Bauhaus in Dessau.

1927: opening tentoonstelling in Berlijn op 14 mei. Deelname had hij te danken aan de architect Hugo Häring, penningmeester van de Kunstausstellung, vooraanstaand figuur in het culturele leven en vriend van onder meer Ludwig Mies van der Rohe.

5 juni 1927: moet in verband met een verlopen visum terugkeren naar Rusland. Vertrouwt zijn werk toe aan Häring. Malevich had plannen het volgende jaar terug te komen en zijn werk elders in Europa te laten zien. Hij zou echter de Sovjet-Unie niet meer uit komen en de in Berlijn achtergebleven collectie niet meer zien.

1928: Malevich werkt voor het Staatsinstituut voor de Kunstgeschiedenis. In de aanloop naar een grote tentoonstelling in de Tretyakov Gallery in Moskou keert hij terug naar

de figuratieve schilderkunst. Omdat een groot deel van zijn vroege werk zich in het buitenland bevindt, schildert hij opnieuw impressionistische- en boerenvoorstellingen die hij vervolgens antidateert. Voor deze tentoonstelling schildert Malevich een derde *Zwart vierkant*.

1929: overzichtstentoonstelling in de Tretyakov Gallery in Moskou.

1930: aangezien voor een Duitse spion wordt Malevich in de herfst gearresteerd. Hij brengt een aantal maanden in de gevangenis door. Uit voorzorg verbranden vrienden een deel van zijn manuscripten.

1935: vijf van zijn laatste realistische portretten worden op de 'Eerste Tentoonstelling van Sint-Petersburg' getoond. Daarna zal in Rusland tot 1962 geen enkel werk van Malevich worden tentoongesteld.

15 mei 1935: Malevich overlijdt na een ziekbed van twee jaar. Na eerst te zijn opgebaard in zijn appartement temidden van zijn werk wordt zijn lichaam in een suprematistisch aandoende kist naar het Kunstenaarshuis gebracht, gevolgd door een lange stoet van vrienden en collega's. De stad Sint-Petersburg betaalt zijn begrafenis. Zijn graf, op een open veld niet ver van zijn datsja, wordt gemarkeerd met een witte kubus en een zwart vierkant, ontworpen en uitgevoerd door Nikolai Suetin.

2 x een zelfportret

Het is ongelooflijk dat er zo weinig tijd zit tussen deze twee zelfportretten. De een is nog in de stijl van het Franse fauvisme, de ander een abstracte compositie, die op de beroemde 0,10-tentoonstelling hing. De werkelijkheid is niet langer uitgangspunt en Malevich hangt het met het zwarte vierkant boven. In 1927 in Berlijn hangt hij

Kazimir Malevich, *Zelfportret*, 1908-1910, aquarelverf en gouache op papier, The State Tretyakov Gallery, Moskou

het weer andersom. Zijn suprematistische schilderijen hadden voor Malevich namelijk geen horizon, en geen boven- of onderkant.

Kazimir Malevich, *Zelfportret in twee dimensies*, 1915, olieverf op doek, Stedelijk Museum, Amsterdam

De legendarische 0,10-tentoonstelling

Bart Rutten, conservator bij het Stedelijk Museum en met Geurt Imanse samensteller van de tentoonstelling: *De 0,10-tentoonstelling in 1915 in Petrograd, nu Sint-Petersburg, is legendarisch. Malevich liet er een overdonderende hoeveelheid volledig abstracte schilderijen zien – een radicale breuk met wat men ooit gezien had. Je ziet dat Malevich zijn zaal transformeerde tot een suprematistische ruimte. Want niet alleen de losse werken, maar het totaal was voor hem belangrijk. Met hoog het Zwart vierkant, in wat ze in Rusland 'de gouden hoek' noemen, in orthodoxe huishoudens bestemd voor het belangrijkste heiligenicoon. Dat is een radicale daad.*

Ontwerper Marcel Schmalgemeijer en ik hebben deze foto als uitgangspunt genomen voor de eerste zaal van de tentoonstelling. Aangezien we veel van de nog bestaande werken van 0,10 bij elkaar hebben kunnen krijgen, wilden we een soort reconstructie maken. Het moment dat het Zwart vierkant uit Rusland er als laatste werd gehangen was een magische ervaring.

Amsterdam Trade Bank: Amsterdam Trade Bank N.V. is er echt trots op om het Stedelijk Museum te mogen ondersteunen in zijn ambitieuze project om de expositie van deze wereldberoemde Russische kunstenaar en zijn tijdgenoten in Amsterdam tot stand te brengen. Met haar Russische achtergrond en door haar nauwe samenwerking met de moedermaatschappij Alfa-Bank Russia, voelt Amsterdam Trade Bank zich sterk verbonden met gebeurtenissen in het culturele en zakelijke leven van Rusland en Nederland. Deze unieke retrospectieve tentoonstelling van Kazimir Malevich is een geweldig voorbeeld van de band tussen beide landen!

Aon: Aon feliciteert het Stedelijk Museum met deze fantastische tentoonstelling. Zonder gedegen advies over risicobeheersing is een uitzonderlijke expositie als Malevich niet haalbaar. Aon is zeer content dat zij vanuit haar expertise, marktpositie en eigen internationaal netwerk het Stedelijk Museum heeft kunnen bijstaan in het realiseren van deze belangrijke randvoorwaarde.

Twee bijzondere privécollecties

Kazimir Malevich, *Elegant gezelschap in een park*, ca. 1908, potlood, gouache en Oost-Indische inkt op karton, Stedelijk Museum, Amsterdam, bruikleen Stichting Khardzhiev

Afgunstig of té gepassioneerd?

Nikolai Khardzhiev wijdde zich volledig aan het bestuderen en reconstrueren van de Russische avant-garde. Hij wilde álles hebben en een zeker fanatisme en enige afgunst ten aanzien van anderen was hem daarbij niet vreemd. Daar is een mooie anekdote over bekend.

Toen George Costakis in 1946-47 bij Khardzhiev te rade ging over zijn beginnende verzameling van de Russische avant-garde – Khardzhiev was immers de enige met kennis op dit terrein – liet die hem tot zijn verbazing weten dat hij een heilloos pad was ingeslagen: “Weet u, Georgi Dionisovich, dat is allemaal heel interessant, maar het is een verloren zaak. Niemand zit nog op de avant-garde te wachten. Sinds 1932 is deze kunstvorm verboden, ze valt nergens te bezichtigen, de belangstelling ervoor is verdwenen.” Niettemin kwam hij Costakis tegemoet door de namen van Marc Chagall, Wassily Kandinsky, Kazimir Malevich, Mikhail Larionov, Natalia Goncharova en Olga Rozanova te noemen. Om er vervolgens aan toe te voegen: “Het is helemaal niet nodig om u met deze kunstenaars bezig te houden. Het is niets anders dan rotzooi die uw collectie zal vervuilen. Punt.”

Costakis liet zich niet zomaar uit het veld slaan. Hij bekeek de schilderijen van Lyubov Popova, Ivan Klyun en andere kunstenaars die in die tijd volkomen onbekend waren en besloot toch door te zetten: “Wat mij trof was dat al deze schilderijen zo op elkaar schenen te lijken, terwijl ze tegelijkertijd compleet verschillend waren. Het indrukwekkendst vond ik wel dat sommige kunstenaars aanvankelijk nog in de voetsporen van hun meesters traden, zoals Klyun en Ivan Kudriashev, die leerlingen van Malevich waren, maar dat dat binnen twee tot drie jaar veranderde en ze hun eigen, unieke manier vonden om zich uit te drukken.”

Ruim vijfhonderd werken, waarvan meer dan driehonderd van Malevich zelf, zijn er in het Stedelijk te zien. Daarmee biedt deze tentoonstelling het grootste overzicht van Malevich sinds jaren. Speciale aandacht is er voor zijn verschillende ontwikkelingsfasen: van zijn impressionistische periode tot zijn iconische ‘eigen’ Suprematisme – met als radicaal hoogtepunt zijn *Zwart vierkant* – maar ook de minder bekende periode met figuratieve kunst die daarop volgde.

Door zijn leven en werk tussen tijdgenoten te presenteren, kan er een genuanceerd beeld worden gegeven van deze belangrijke periode uit de kunstgeschiedenis. Dat dit überhaupt mogelijk is, is voor een groot deel te danken aan Nikolai Ivanovich Khardzhiev en George Costakis. Door zo gretig te verzamelen hebben zij een schat aan kunst en documenten gered die anders in de vergetelheid zou zijn geraakt of zelfs vernietigd.

Een overzicht van het werk van Kazimir Malevich en tijdgenoten is niet compleet zonder de indrukwekkende verzameling van Nikolai Ivanovich Khardzhiev (1903, Oekraïne - 1996, Amsterdam). Vanaf begin jaren twintig verzamelde de gedreven literatuurwetenschapper en kunstcriticus schilderijen, werk op papier, geschriften, manuscripten en documentair materiaal van de Russische avant-garde.

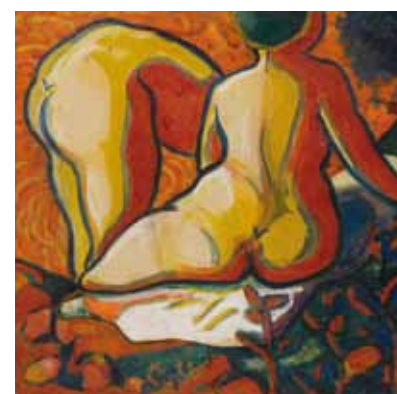

Mikhail Matyushin, *Landschap*, 1920, Stedelijk Museum, Amsterdam, bruikleen Stichting Khardzhiev

In de tijd dat abstracte kunst verboden was in de Sovjet-Unie, waren er twee verzamelaars die zich juist richtten op het werk van de Russische avant-garde: Nikolai Khardzhiev en George Costakis. Hun collecties zijn nu, samen met de Malevichcollectie van het Stedelijk Museum, voor het eerst bij elkaar gebracht.

Kazimir Malevich and Nikolai Khardzhiev bij de datsja van Malevich, Nemchinovka, 1933

Kazimir Malevich, *Baadsters op de rug gezien*, 1910, potlood en gouache op karton, Stedelijk Museum, Amsterdam, bruikleen Stichting Khardzhiev

Khardzhiev leerde Malevich in 1928 kennen. Na hun eerste ontmoeting zou hij zich zijn verdere leven met de kunstenaar bezig houden door zijn werk te verzamelen en over hem te schrijven. Daar was nogal wat moed voor nodig, aangezien verboden artistieke uitingen stelselmatig werden weggepoetst. Veel van de kunstenaars van de Russische avant-garde werden vervolgd tijdens het Sovjetregime. Waarschijnlijk zou veel van hun werk zonder Nikolai Khardzhiev niet eens bewaard zijn gebleven. Khardzhiev was, en dat is begrijpelijk, heel voorzichtig met het tonen van zijn collectie. Alleen mensen die hij vertrouwde werden toegelaten in zijn werkkamer, waar schilderijen van Malevich en Olga Rozanova de muur sierden.

Zijn collectie was de eerste verzameling in zijn soort op Russische bodem. Echter, toen Khardzhiev en zijn vrouw Lidiya Chaga in 1993 besloten om naar Amsterdam te komen, was het de bedoeling de gehele verzameling manuscripten, foto's, kunstwerken en boeken mee te nemen. Dat is niet gelukt. Een deel vond zijn weg nooit naar het Westen en bleef in Moskou achter. Om de vlucht en transport te bekostigen werden er ook stukken verkocht. Het echtpaar richtte vervolgens in Nederland een stichting op om het voortbestaan van hun nalatenschap te waarborgen. In 1998 is de kunstcollectie naar de wens van Khardzhiev door de Khardzhiev Stichting in bruikleen gegeven aan het Stedelijk Museum Amsterdam. De archiefcollectie bevindt zich in het Staatsinstituut voor Kunst en Literatuur (RGALI) in Moskou.

Alles over de Khardzhievcollectie

De Stichting Khardzhiev, die Nikolai Khardzhiev en zijn vrouw Lidiya Chaga hebben opgericht, wil de zichtbaarheid van de collectie vergroten en de kennis en theorievorming over de werken bevorderen. Tegelijk met de tentoonstelling en de publicatie van de bijbehorende catalogus, verschijnt er een uitvoerige catalogue raisonné van de collectie Khardzhiev. Het is de eerste uitgave die een nagenoeg compleet overzicht biedt van deze schat aan Russische avant-gardekunst. Samenstelling: Geurt Imanse en Frank van Lamoën, nai010 uitgevers, 522 pp., € 49,50, ontwerp Beukers/Scholma.

Zij maakten de tentoonstelling mede mogelijk. Waardoor werden zij geïnspireerd?

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed: De tentoonstelling is mede mogelijk gemaakt door de rijksoverheid: de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft namens de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Minister van Financiën een indemniteitsgarantie toegekend.

Mondriaan Fonds: Het Stedelijk brengt werken van Malevich en tijdgenoten bijeen uit twintig internationale collecties. Het is voorlopig onwaarschijnlijk dat er opnieuw zoveel werken van de Russische meester in Nederland te zien zullen zijn. Wij feliciteren het Stedelijk met deze prestatie en zijn trots dat we ook in dit geval eraan bij kunnen dragen het onvoorstelbare mogelijk te maken.

George Costakis. Foto Henri Cartier-Bresson. Collectie State Museum of Contemporary Art-Costakis, G. Costakis Archive

Gustav Klutis, Ontwerp voor luidspreker nr. 7, 1922, kleureninkt en potlood op papier, Greek State Museum of Contemporary Art - Costakis Collectie, Thessaloniki

George Costakis (1913 – 1990) werd in Moskou geboren als zoon van Griekse ouders. Zijn vader was een tabakshandelaar die voor zijn gezin een goed bestaan wist op te bouwen. Toen Costakis in de jaren dertig begon met het verzamelen van kunst, legde hij zich in eerste instantie toe op Hollandse 17e-eeuwse meesters, zilver, tapijten en porselein. Kort na de Tweede Wereldoorlog kwam hij in aanraking met het werk van Olga Rozanova en paste hij zijn verzamelbeleid aan.

Zijn aanpak was om al het materiaal te verzamelen dat te maken had met het tijdperk van de Russische avant-garde. Dat waren dus niet alleen grote, voltooide schilderijen van beroemde kunstenaars, maar ook schetsen, aantekeningen en studies uit de beginperiode. Hij was ervan overtuigd dat mensen deze kunst ooit nog eens nodig zouden hebben en er de waarde ervan zouden inzien. Wat dat betreft had hij een vooruitziende blik.

In tegenstelling tot Khardzhiev, kende Costakis maar enkele Russische avant-gardekunstenaars persoonlijk. Maar hij had een open blik, waarbij het theoretische aspect van de kunst niet leidend was, en reisde stad en land af op zoek naar stukken voor zijn almaar uitdijende collectie. Via de ene ontdekking kwam hij bij de volgende. Werken kocht hij vaak via familieleden van de kunstenaars, die de werken meestal als waardeloos beschouwden. Meerdere malen redde hij werken van een tragisch lot als dakbedekking, schuurdeur of boomhut.

Hoewel ook voor Costakis het bezit van een dergelijke collectie kunst niet ongevaarlijk was – af en toe moest hij de

avant-gardistische werken in de woonkamer tijdelijk vervangen door veel minder staatsgevaarlijke iconen – stelde hij zijn appartement open voor de groeiende stroom buitenlandse en Russische bezoekers. Zo fungeerde zijn woning in Moskou in de jaren zestig en zeventig als een onofficieel museum. Het 'verboden kunstpaleis' trok een bont gezelschap aan, van jonge schilders en studenten, buitenlandse diplomaten en politici tot beroemde kunstenaars, schrijvers en musici.

Costakis verzamelde in dertig jaar honderden werken: schilderijen, tekeningen, gouaches, aquarellen, ruimtelijke constructies, documenten en drukwerk. Het belang van zijn collectie ligt in die ongekeerde breedte: ze omvat meesterwerken van grote namen, maar ook schetsen, studies en werken van vroeggestorven, verbannen en onbekend gebleven kunstenaars. Daarmee biedt de verzameling een prachtige blik op de vele kunstenaars die in de voetsporen van Malevich traden en een nieuwe uitdrukking probeerden te geven aan een nieuwe tijd.

Toen Costakis in 1977 met zijn familie naar Griekenland verhuisde, droeg hij – onder dreiging van het verlies van zijn gehele collectie – een groot deel van zijn verzameling over aan de Russische staat. Die bracht de werken onder bij de State Tretyakov Gallery in Moskou. De 1277 kunstwerken die hij kon meenemen werden in 1997, zeven jaar na zijn dood, door de Griekse overheid gekocht. Vervolgens werd de collectie in beheer gegeven aan het State Museum of Contemporary Art in Thessaloniki.

Lyubov Popova, *Schilderkunstige architectuur*, 1918, olieverf op doek, Greek State Museum of Contemporary Art - Costakis Collectie, Thessaloniki

Tekeningen: nog dichter bij Malevich

De tentoonstelling laat voor het eerst een recordaantal werken op papier zien: rond de 400, met de Khardzhiev-collectie als basis. Oog in oog met die tekeningen kom je heel dichtbij de gedachtegang van Malevich. Frank van Lamoen onderzocht samen met Geurt Imanse de afgelopen jaren die collectie. 'Juist de werken op papier zijn een belangrijke illustratie van Malevich' eigenzinnige artistieke ontwikkeling. Recent onderzoek naar deze schat in ons depot heeft het inzicht gebracht dat juist in Malevich' tekeningen zijn zoektocht zichtbaar is.

Zoals bij veel kunstenaars is hij in tekeningen spontaner dan in schilderijen. Tekenen was in de eerste plaats dingen uitproberen, ideeën vormgeven, experimenteren. Dat is goed te zien aan de 22 bladen uit een schetsboek van Malevich dat we tonen. Hij gebruikte de tekeningen ook in de lessen die hij gaf – dat kun je goed zien aan de punaisegeatjes die er nog in zitten. Dit betekent dat de tekeningen zeker niet altijd studies waren voor schilderijen, maar dat ze vaak ook naar het schilderij werden gemaakt. Deze tekeningen zijn klein en vaak op ruitjespapier, want daarmee kun je de verhoudingen goed overbrengen. Er zijn een paar kleine, echt uitgewerkte tekeningen van Malevich in de Khardzhiev-collectie: de illustraties die gereproduceerd zijn in het futuristische boekje *Troe* uit 1913. Ook dat is te zien in de tentoonstelling.

Kazimir Malevich, *Kubistische figuur staand op de rug gezien*, 1913, potlood en zwart waskrijt op papier, Stedelijk Museum, Amsterdam, bruikleen Stichting Khardzhiev

Kazimir Malevich, *Lied van de blauwe wolken* (Schets voor een portret van de componist Roslavets.), 1907-1908. Stedelijk Museum, Amsterdam, bruikleen Stichting Khardzhiev

In de jaren 1926-27 registreerde Anna Leporskaya, een leerling van Malevich, onder zijn supervisie meer dan 300 van zijn tekeningen. Misschien wel met het oog op een overzichtstentoonstelling als die in Berlijn. In zes categorieën: vroege academische tekeningen, 'grafische' tekeningen, Ruitenboer-tekeningen, kubistische, a-logische en suprematistische tekeningen. De laatste werden weer onderverdeeld in 16 subcategorieën. Dit geeft wel aan dat Malevich terugkeek op stadia in zijn ontwikkeling en dat hij daar heel zelfbewust over was. Je zou ook kunnen zeggen dat hij met zo'n 'portfolio' aan zijn eigen geschiedenis werkte. Dan zijn er nog grotere tekeningen te zien, merendeels uit de collectie van het Stedelijk – uitgewerkte tekeningen waarin hij zijn suprematistische ideeën en architectuur wilde verenigen. Dat waren geen experimenten, die waren echt voor expositie bestemd, zoals die in Berlijn in 1927."

Kazimir Malevich, *Boerenvrouw in het veld*, ca. 1929-1930, potlood en Oost-Indische inkt op papier, Stedelijk Museum, Amsterdam, bruikleen Stichting Khardzhiev

Alles over de tentoonstelling

Dit prachtig geïllustreerde boek toont het rijke oeuvre van Malevich – van tekeningen, olieverfschilderijen en gouaches tot architecton modellen, kostuumschetsen en keramiek. Linda S. Boersma neemt je mee in Malevich' eigenzinnige artistieke ontwikkeling en de Russische kunsthistorica Aleksandra Shatskikh, een van de meest invloedrijke onderzoekers op dit terrein, beschrijft meeslepend hoe radicaal Malevich was in zijn kunst, theorie en filosofie. Uitgave Walther König Verlag, 240 pp., € 29,80, ontwerp Mevis & van Deursen.

Prins Bernhard Cultuurfonds: Vanwege het unieke karakter van de tentoonstelling Kazimir Malevich en de Russische Avant-garde ontving het Stedelijk Museum een bijdrage van het Prins Bernhard Cultuurfonds. Het Cultuurfonds is een particulier fonds en kan deze steun geven dankzij actieve fondsenwerving en inkomsten uit loterijen. Het Cultuurfonds stimuleert cultuur en natuur in Nederland.

Stichting Zabawas: Stichting Zabawas is actief op het gebied van Cultuur, Natuur, Geneeskunde, Sport en Educatie. Zabawas ondersteunt graag het educatieprogramma bij de tentoonstelling Kazimir Malevich en de Russische avant-garde omdat zij zich herkent in de uitspraak van Jawaharlal Nehru: "Cultuur is de verruiming van het denkvermogen en van de geest." Vandaar!

Malevich en de Russische nouveau riche

Toen ik deze zomer naar Sint-Petersburg reisde om deel te nemen aan het jaarlijkse Economische Forum, werd ik opgewacht door honderden vlaggen met daarop een kubistisch ogend logo in de kleuren van de Russische vlag.

Op de website van het Forum las ik dat het logo inderdaad geïnspireerd was door de kunst van Malevich en – ik citeer – ‘wilskracht, vooruitgang, transformatie, een commitment voor innovatie en... grensverleggende ideeën’ symboliseerde. Ik moest grinniken. Je kunt veel van de economische politiek van de Russen zeggen, maar innoverend, nou nee.

Voor de organisatoren van dit jaarlijkse event, dat jaarlijks duizenden buitenlandse bankiers en investeerders naar Sint-Petersburg trekt, was Malevich kennelijk het perfecte uithangbord voor hun ‘Nieuwe Rusland’.

De kunstenaar had zich wellicht in zijn graf omgedraaid, ware het niet dat vrijwel op hetzelfde moment in Moskou bulldozers dat graf omploegden om plaats te maken voor een monument van de Russische nouveau riche: een luxueus appartementencomplex.

Malevich overleed in 1935. Zijn faam als schilder had zich toen al enigzins verspreid, maar in Rusland zelf werd hij moeizaam getolereerd. De Sovjet autoriteiten zagen zijn ‘donkere’ kunst als een ontkenning van alles dat goed en puur was: de liefde voor het leven en de natuur – zo mooi gesymboliseerd in het sociaal realisme van die tijd, terwijl in de Gulags op datzelfde moment honderdduizenden de dood vonden.

De as van Malevich werd op zijn verzoek in een urn begraven naast zijn favoriete eik, in het dorpje Nemchinovka, een idyllische plek even buiten Moskou. Een bevriende kunstenaar had ter herdenking een houten kubus gemaakt met daarop het befaamde *Zwart vierkant*. Met enige tegenzin stonden de autoriteiten de begrafenisplechtigheid toe.

Maar veel liefde was het graf niet gegeven. In de jaren vijftig werd het gebied rondom Nemchinovka toegewezen aan een kolchoze. De geliefde eik sneuvelde en op de plek waar de urn was begraven groeiden voortaan aardappels. Elke herinnering aan een van Rusland's meest vooraanstaande kunstenaars verdween.

Na *glasnost* en *perestroika* (inmiddels vrijwel vergeten woorden in Rusland) ontbrandde er echter een levendige belangstelling voor de eigen geschiedenis en lokaliseerden plaatselijke vrijwilligers de oorspronkelijk plek van de rustplaats van Malevich met als doel deze in ere te herstellen.

De vrijwilligers beweerden zelfs wat van de as te hebben teruggevonden – een nogal onwaarschijnlijke claim – maar de intentie was nobel. Malevich zou zijn rustplaats en een eik terug krijgen.

Toen kwamen de projectontwikkelaars – de vloek van het huidige tijdsgewricht. Geen enkel idyllisch plekje in en rond de Russische hoofdstad is dezer dagen veilig voor de honger van Nieuwe Russen naar luxueus onroerend goed. Van planning of ordening is geen enkele sprake. De paleizen verrijzen schots en scheef, zonder enige oog voor het omringende landschap. Zo anders dan de dwingende geometrie van Malevich.

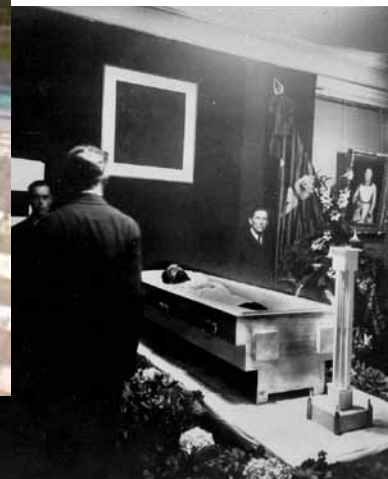
En dus staat nu op de plek van zijn graf een appartementencomplex in die typische, oerlelijke nouveau riche architectuur. Malevich krijgt nog wel een plaquette. En hij heeft natuurlijk nog dat logo!

Derk Sauer

Media-ondernemer Derk Sauer lanceerde begin jaren negentig de eerste glossies in Rusland, waaronder *Cosmopolitan*. Hij richtte in 2005 de uitgeverij Nieuw Amsterdam op en Dido Michielsens tekende zijn ervaringen in Rusland op in het boek *Moscow Times*. Sauer is mede-eigenaar van NRC Media en woont in Moskou.

Onder dit gemetselde bordes ligt Malevich begraven. foto: Robbie Schweiger (links) en Jeroen van der Poel.

Malevich opgebaard, 1935, met *Zwart vierkant* aan de muur en aan zijn voeten de architecton.

Is het graf van Malevich te redden?

Robbie Schweiger studeert Russisch en Kunstgeschiedenis en werkt mee aan de tentoonstelling. “Op 2 september hoorden wij over de ontdekking van het graf van Malevich. De volgende dag lag het plan klaar om naar Nemchinovka te gaan en een reportage te maken. Dit moesten we met eigen ogen zien! Natuurlijk vroegen we ons af: hoe wordt er in Rusland tegen dit nieuws aangekeken?”

In de Tretjakov Gallery lukte het nog net om het inpakken van *Zwart vierkant* te filmen: klaar voor vertrek naar Amsterdam. De conservatoren wisten wel iets over het graf, maar niet veel. Een vrijwilliger, Alexandr Matveev, scheikundige en kunstliefhebber, nam ons mee naar de plek, nu in een buitenwijk van Moskou. Deze bijzondere man verkocht zijn huis en startte met het geld de zoektocht naar het graf van Malevich. Twee jaar lang groef hij letterlijk tevergeefs op de verkeerde plek. Plotseling dook er een kaart op waarop de eik staat aangegeven waar Malevich begraven zou

zijn. Die boom staat er nu niet meer, maar deze informatie bracht hem dichterbij de werkelijke locatie.

Uiteindelijk is die plek vrij absurd. Doorweekt kwamen we aan en zagen daar een nogal lelijk appartementencomplex. Onder de trap, naast de ingang, liggen de overblijfselen van een van de grootste kunstenaars aller tijden. Vrijwilligers ontwikkelen nu plannen om de resten van het graf te verplaatsen, en er een monument bij op te richten. Malevich zelf wilde namelijk graag een graf met een verticale architecton met daarop een sterrenkijker. Dat zie je ook op de foto waarop hij is opgebaard – deze architecton staat daar aan zijn voeteneind.”

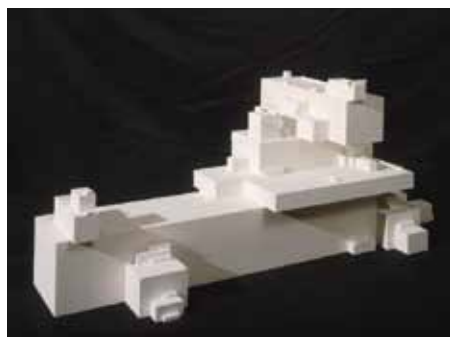
Op 7 november gaat de film van Robbie Schweiger en Jeroen van der Poel tijdens een speciale Stedelijk Film-avond in première. Dan vertellen ze ook over hun andere opmerkelijke belevenissen in Rusland. Hierna is de reportage online te bekijken via www.arttube.nl.

Ook architecten zijn fan!

Malevich verkende de grenzen van zijn suprematisme en breidde uit naar 3D. Zijn architectons blijken van grote invloed op hedendaagse architecten.

Zaha Hadid: “Malevich was een van de eerste echt abstracte kunstenaars. Hij zag de bevrijdende invloed die abstractie kon hebben op architectuur. Zonder abstracte kunst en mensen als Malevich zou de moderne architectuur zoals we die nu kennen helemaal niet mogelijk zijn. Abstractie betekent een radicale vrijheid om te scheppen, zonder bestaande modellen na te bootsen. Malevich introduceerde ook een dynamiek tussen kunst en architectuur, en dat heeft mijn vroege werk sterk beïnvloed.”

Ben van Berkel: “Malevich wilde niet nadenken over geometrie of iets wat wij herkennen – hij wilde juist iets overbrengen wat wij niét kenden. De afwezigheid van iets wat je kent is eigenlijk het belangrijkste van het *Zwart vierkant*. En misschien ook wel in de open ruimtes die ik vaak probeer te creëren in gebouwen. Dat het een soort spel is tussen het afwezige en hetgeen je zelf als interpretatie eraan mee kunt geven. Dat stimuleert de verbeelding; het kan allerlei rijke beelden oproepen. En nabeelden. Dat vind ik heel erg belangrijk.”

Kazimir Malevich, *Alpha*, origineel 1923. Architecton gereconstrueerd door Poul Pedersen in 1989, gips, glas, Musée National d'Art Moderne, Centre Pompidou, Parijs

Al in 1989 zei **Rem Koolhaas** in een interview: “Ik denk dat Malevich voor mij als invloed misschien het belangrijkste is geweest als een soort absoluut punt van smaak. De perfectie van smaak en een soort visuele overtuigingskracht die ik praktisch bij niemand anders zo heb gezien of heb herkend. (...) Ik denk dat er niemand, geen een tijdsgoot in Rusland die architect was, letterlijk om hem heen kon. Wat dat betreft is het misschien ook interessant dat je in een heleboel Stalinistische projecten, een heleboel Stalinistische wolvenkrabbers bijvoorbeeld, maar ook Stalinistische decoraties ook altijd nog echo's van Malevich tegenkomt.”

foto: Tomek Whitfield

Jij ook een rode pollepel?

Malevich wilde ratio en traditie omver werpen. Het beste middel om dat te bereiken? Absurdisme. Zijn schilderijen uit die tijd zijn dan ook onlogisch en raadselachtig. Hiernaast zie je een Engelsman met een hoge hoed, een rode pollepel, een kaars, een vis, een sabel en een trap – beeldmotieven die in de Russische religie en volkskunst een dubbele betekenis hebben. Dat niemand dit werk ooit volledig kan begrijpen, bewijst Malevich' overwinning op de ratio.

Die rode pollepel was een teken van verzet. Tijdens een tumultueuze bijeenkomst van kunstenaarsvereniging Ruitenboer in 1914 droeg Malevich een grote houten pollepel op de omslag van zijn jas: het embleem van de nieuwe beweging. Alles moest anders: “Met deze lepel moet goed worden geroerd, zodat wat onder zit naar boven komt en andersom.” Al snel droegen alle avant-gardisten bij openingen een rode pollepel en konden de ware kunstenaars elkaar herkennen.

foto: Tomek Whitfield

Kazimir Malevich, *Een Engelsman in Moskou*, 1914, olieverf op doek, Stedelijk Museum, Amsterdam

In het Stedelijk krijgen alle kinderen die meedoen aan het Kazimir Familiespoor hun eigen rode pollepel-broche! En hij is ook te koop in de museumwinkel.

Overwinning op de zon

'Wij hebben op het verleden geschoten.'

'Is er nog iets overgebleven?'

'Totaal niets'.

'Is de leegte diep?'

'Ze ventileert de hele stad. Iedereen ademt licht en velen weten niet wat ze met zichzelf moeten beginnen van pure lichtheid. Sommigen hebben geprobeerd zich te verdrinken. De zwakken hebben hun verstand verloren. Ze zeiden: "We kunnen toch groot en geducht worden?"

'Het was fout ze de gebaande wegen te laten zien. Houd de massa tegen!'

(Bron: *Overwinning op de zon*)

Deze wonderlijke conversatie schalde op 3 december 1913 door het Luna Park Theater in Sint-Petersburg. Daar vond de eerste opvoering plaats van *Overwinning op de zon*, een futuristische opera waarvoor Malevich de kostuums en decors ontwierp. Bovenstaand fragment komt uit het tweede bedrijf, vijfde tafereel.

De opera, die al na twee repetities in première ging, vertelt hoe een groep 'Toekomstmensen' erop uit trekt om de zon naar beneden te halen en te begraven. De alleen-heersende zon staat voor de rationaliteit van de oude wereld, lees: het tsarenregime. Het stuk is een echt Gesamtkunstwerk, typerend voor de Russische avant-garde. De encensering was geïmproviseerd en vrijwel alle spelers waren amateurs. Zodoende vonden op het podium allerlei onverwachte wendingen plaats, die een heftige reactie bij het publiek uitlokten.

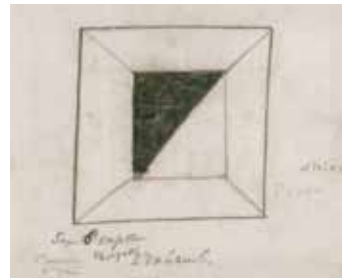
De medewerkers waren vrienden van Malevich. Het libretto schreef de dichter Kruchenykh, zijn collega Velimir Khlebnikov zorgde voor een soort van absurde 'vogeltaal' in het stuk. Mikhail Matyushin componeerde de experimentele muziek. In de opera vallen kunst en politiek samen; het is duidelijk dat het destijds al onrustig was in Rusland.

Het theaterwerk vormde ook het begin van het eerste 'isme' dat Malevich actief zou gaan propageren: het februarisme, de beeldende evenknie van de transrationele poëzie.

De ontwerpen voor de decors en kostuums zijn zeer verwant aan de schilderijen van Malevich uit die tijd. Fragmenten van herkenbare objecten – een zon, de wielen van een vliegtuig in de lucht – zijn gecombineerd met vrij zwevende geometrische vlakken. De lichamen van de acteurs werden bedekt met elementaire vormen en felle kleuren. Het kostuum van de zogenoemde

Kazimir Malevich, kostuumschetsen voor de opera *Overwinning op de zon*, 1913, potlood, aquarelverf en Oost-Indische inkt op papier, St. Petersburg State Museum of Theatre and Music

Kazimir Malevich, decorstudie *Overwinning op de zon*, 1913, potlood en aquarelverf op papier, St. Petersburg State Museum of Theatre and Music.

'eerste toekomstige krachtmens' bestond voornamelijk uit driehoeken en was van een materiaal dat op metaal moest lijken. Ondanks de hypermoderne figuren en strakke metaalvormen, had het kostuum tegelijkertijd ook nog middeleeuwse en boerenmotieven.

Overwinning op de zon heeft een eigen zaal in de tentoonstelling. Een kleine schets van het decorontwerp wordt gezien als een mijlpaal in het oeuvre van Malevich. Het is een van de vroegste voorbeelden van de zuiver abstracte stijl van het suprematisme. Door het kleine vierkant met diagonalen aan

het grote te verbinden, suggereerde Malevich de 'ruimte' waar de opera zich afspeelt.

Helemaal in lijn met de behoefte om zijn eigen ontwikkeling theoretisch kloppend te maken, lanceerde hij *Zwart vierkant* achteraf als het iconische begin van het suprematisme. Hij gaf aan dat hij het al had ontworpen in 1913, als decor voor *Overwinning op de zon*. Malevich beweerde dat de componist Matyushin toen 'niet geïnteresseerd' zou zijn geweest in het ontwerp. In de lente van 1915, toen Matyushin een gedrukte heruitgave van de opera voorbereidde, haalde Malevich de tekening van *Zwart vierkant* zogenaamd tussen zijn oude ontwerpen 'tevoorschijn'.

Op 17 en 19 oktober zal in het Stedelijk in het kader van het Public Program de nieuwe performance *Victory over the Sun* van regisseur Sjaron Minailo worden opgevoerd, geproduceerd in opdracht van het museum.

Het suprematisme

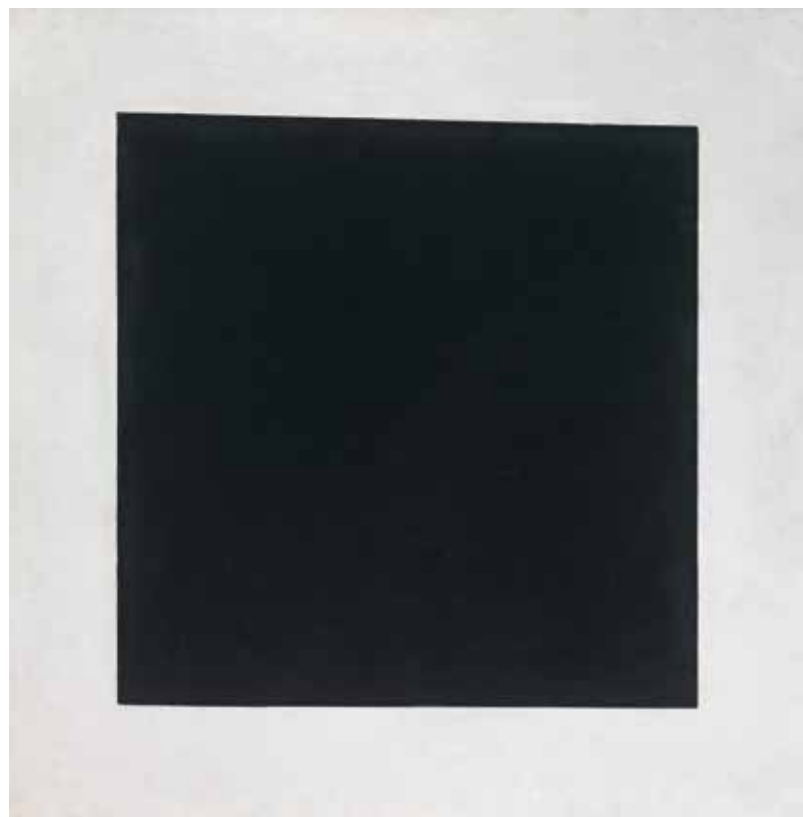
Malevich ontwikkelde zijn ideeën in wisselwerking én controversie met anderen. Hij was al vroeg betrokken bij avant-gardistische groepen. Wat Malevich vooral wilde, was het wezen der dingen begrijpen en maatschappij, kunst en spirituele energie tot elkaar laten komen. Hij leefde in een snel veranderende wereld aan het begin van de twintigste eeuw, waarin mechanisatie de (massa)productie omhoog stuwde en mobiliteit groeide door de komst van auto's en vliegtuigen. Verder woedde de Eerste Wereldoorlog en brak in 1917 de Russische revolutie uit.

In deze roerige tijden ontwikkelde Malevich een abstracte beeldtaal die was geworteld in de Russische beeldtraditie. Hij brak met de weergave van de zichtbare werkelijkheid en wilde zich 'voorbij de aardkorst' begeven, de 'peilloze diepte van de ruimte in'. Hij noemde deze nieuwe beeldtaal het suprematisme, afgeleid van het Latijnse woord 'supremus', dat 'hoogste', of 'meest perfecte' betekent. De overwinning van de zwaartekracht en de verovering van het heelal wil hij in het suprematisme weerspiegelen.

Zwart vierkant belichaamt voor Malevich de triomf van de schilderkunst, omdat er geen enkel verband meer is met de realiteit. Het schilderij is geheel 'objectloos' en geschilderd in zuivere kleuren: wit en zwart. Wit staat voor een kosmische oneindigheid, een leegte zonder verdwijnpunt. Zwart verbeeldt de hoop dat uit niets toch iets nieuws zal ontstaan.

Uit het vierkant liet hij alles ontstaan: door wenteling krijg je de cirkel, door deling twee driehoeken, waaruit weer het kruis gevormd kan worden. Door een verlenging van het vierkant krijg je een rechthoek.

In 1915 toonde Malevich in Sint-Petersburg zijn revolutionaire *Zwart vierkant* voor het eerst. Hij hing het hoog bovenin een hoek. Deze plek was in een huiskamer van een Russisch-orthodox huis voorbehouden aan een heilig icoon. Aan lef ontbrak het Malevich niet.

Kazimir Malevich, *Zwart vierkant*, 1915, olieverf op doek, The State Tretyakov Gallery, Moskou

Mysteriën rondom datering

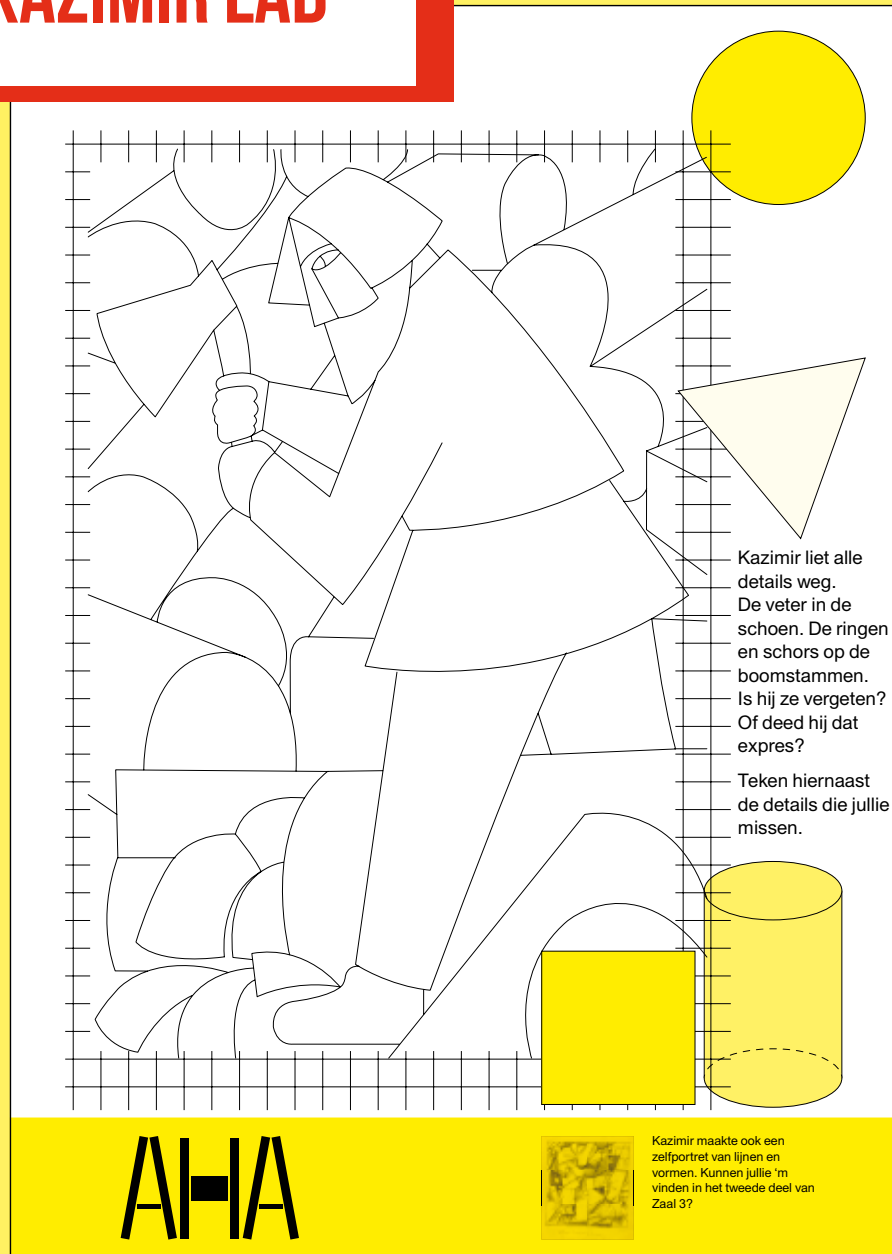
Opzienbarend was in 1989 de baanbrekende tentoonstelling *Kazimir Malevich 1878–1935* in het Stedelijk Museum. Hier maakte het Westen – tijdens de *perestrojka* – kennis met zijn late figuratieve werk. Nu, bijna vijftig jaar later, is er veel nieuw onderzoek gedaan in archieven die destijds

nog niet toegankelijk waren. Zo kan nu aan verscheidene werken een nieuwe datering worden toegekend.

Malevich hechtte grote waarde aan het jaar 1913 – het laatste jaar waarin Rusland in vrede verkeerde voordat de Russische Revolutie de geschiedenis een nieuwe wending gaf. Hij kende zijn belangrijkste werk, *Zwart vierkant*, deze datum toe. Hoewel historici deze datering decennialang niet in twijfel trokken, is inmiddels uit onderzoek gebleken dat hij het schilderij eigenlijk zo'n twee jaar later schilderde. Malevich wilde kennelijk met zijn datering refereren aan de oorsprong van het werk: *Zwart vierkant* was in 1913 al in wording.

Een ander voorbeeld is het werk *Zussen*, gedateerd op 1910. Hing dit werk in de tentoonstelling in 1989 nog bij de vroege werken van Malevich, tegenwoordig is bekend dat het een bewust geantdateerd werk is, dat hij in 1930 maakte. Toen Malevich in die tijd terugkeek op zijn eigen ontwikkeling, vond hij dat zijn oeuvre te weinig voorbeelden bevatte in de stijl van het impressionisme. Hij schilderde *Zussen* om dit hiaat op te vullen. De achtergrond is impressionistisch, maar de twee vrouwen met hoedjes vertonen licht kubistische trekjes, met geometrische vlakken in vervagende kleuren.

**STEUN HET STEDELIJK: WORD VRIEND!
GA NAAR WWW.STEDELIJK.NL**

Kazimir liet alle details weg. De veter in de schoen. De ringen en schors op de boomstammen. Is hij ze vergeten? Of deed hij dat expres? Teken hiernaast de details die jullie missen.

Kazimir maakte ook een zelfportret van lijnen en vormen. Kunnen jullie 'm vinden in het tweede deel van Zaal 3?

AHIA

ontwerp: Mevis & van Deursen / Bart de Baets

Kom naar het Kazimir Lab!

Families en kinderen mogen het Kazimir Lab niet missen. Maak bijvoorbeeld zelf een suprematistische compositie op de magnetische wanden. Je kunt je ook laten inspireren door de tekeningen van Malevich en je eigen postkaart schetsen. Meer zin om te relaxen? Bekijk dan in de 'zwarte zithoek' video's over de kunstenaar. Neem in het Lab het gratis Kazimir Familiespoor mee, en bekijk daarmee samen de tentoonstelling. Met de extra opdrachten (zie hierboven) kun je onderweg allerlei spannende lagen in het werk van Malevich ontdekken. Stap binnen in de wereld van Malevich: het Kazimir Lab is de hele dag open.

Kazimir Familierondleiding
Vanaf 20 oktober: om de week op zondag een gratis familierondleiding vanuit het Kazimir Lab. Aanrader voor het hele gezin!

Rondleidingen door Blikopeners
Vanaf 24 oktober: om de week op donderdag om 19.30 uur.

Voor data Familierondleidingen:
www.stedelijk.nl/agenda/rondleidingen

Voor alle kinderworkshops zie:
www.stedelijk.nl/agenda/workshops

Voor het programma voor het onderwijs:
www.stedelijk.nl/educatie

EXTRA EVENEMENTEN:

Victory over the Sun

donderdag 17 & zaterdag 19 oktober

Herinterpretatie van de legendarische opera *Overwinning op de zon* van Aleksei Kruchenykh, Mikhail Matyushin en Kazimir Malevich uit 1913 door de experimentele operaregisseur Sjaron Minailo.

Ives Ensemble

zondag 20 oktober 16.00 – 17.00 uur

Concert van het gerenommeerde Ives Ensemble, met werken van Russische avant-gardisten, waaronder Nikolaj Roslavets en Sergej Prokofjev.

Symposium – Overdracht collecties:

Kunstwerken in particuliere collecties en de weg naar openbaar kunstbezit

dinsdag 23 oktober 13.30 – 17.00 uur

Welke issues kunnen er spelen als een privécollectie publiek bezit wordt? Met: Sjeng Scheijen, Norman Palmer, Carel Blotkamp, Lucette ter Borg, Rob Polak, Eva Rovers en Jan Maarten Boll.

Museumnacht: Stedelijk Space Station

zaterdag 2 november

Malevich stelde zich voor dat hij tussen de planeten zou kunnen reizen. Daarom toveren de Blikopeners het Stedelijk deze nacht om tot een Space Station, met muziek, workshops, space tours en meer.

Explicit Tours

vanaf 2 november www.stedelijk.nl/explicittours

Bekende Nederlanders spreken zich uit over het werk van de meester. Wat vinden Tygo Gernandt, Victoria Koblenko, Ymke Wieringa, Sigrid ten Napel en Maxim Hartman eigenlijk van Malevich? Te downloaden in de app stores en te volgen in het museum.

Filmprogramma i.s.m. EYE

zondag 24 november 19.30 – 21.30 uur

Filmspecialist Jacob Korczynski presenteert het mooiste materiaal uit de collecties van het Stedelijk en EYE. Film Instituut: avant-garde films die de relatie tussen Malevich en de historische en moderne avant-garde onderzoeken.

NRC Kunstcafé

donderdag 12 december 18.00 uur

O.l.v. Michel Krielaars discussiëren Bart Rutten, conservator Stedelijk Museum, Cathelijne Broers, directeur Hermitage Amsterdam en Bernhard Hulsman, redacteur NRC, over de invloed van Malevich op kunst en architectuur.

Gallery Talks in de tentoonstelling:

elke vrijdagmiddag 14.00 uur

Rondleidingen door experts op het gebied van Malevich en de historische avant-garde.

Workshops voor kinderen:

20 en 27 oktober: Laat je inspireren door Kazimirs opera *Overwinning op de zon* en ontwerp met decorontwerper Ellen Windhorst zelf een spectaculair decor.

3 november en 17 december: Bedenk met kunstenaar Sema Bekirovic een performance over lege ruimtes, drukke plekken en Kazimir's *Zwart vierkant*.

10 en 24 november: Ontdek met architect Job Schroën de architectons van Kazimir.

17 november en 22 december: Kazimir ontwierp zelfs kostuums voor de opera. Maak je eigen outfit met kunstenaar Noor Nuyten.

1 december: Dramadocent Ton Meijer verkent met jou de tentoonstelling op een theatrale manier.

8 en 15 december: Moet een schilderij altijd iets voorstellen? Kunstenaar Jasper Krabbé: 'Super geo!' over Kazimir en abstract schilderen.

Kazimir Malevich, *De houthakker*, 1912, olieverf op doek, Stedelijk Museum, Amsterdam

Verwacht in het stedelijk:

Marcel Wanders: Pinned Up

25 jaar vormgeving

1 februari t/m 15 juni 2014

De show van Gijs + Emmy

Mode en sieraden van Gijs Bakker en Emmy van Leersum, 1967-1972

22 februari t/m 6 juli 2014

Jeff Wall

Tableaux, Pictures, Photographs 1996-2013

1 maart t/m 3 augustus 2014

BAD THOUGHTS

een keuze uit de Collectie Sanders

19 juli t/m 26 oktober 2014

Marlene Dumas

5 september 2014 t/m 4 januari 2015

Colofon

Deze bijlage is een uitgave van het Stedelijk Museum Amsterdam.

Concept en (eind)redactie:

Marie-José Raven.

Bijdragen: Maaïke Staffhorst, Derk Sauer.

Ontwerp: Anneke van der Stelt, Rotterdam.

Ontwerp cover: Mevis & van Deursen.

De inhoud van deze bijlage valt niet onder de verantwoordelijkheid van NRC Handelsblad en nrc.next.

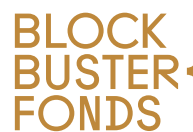
STEDELIJK
MUSEUM
AMSTERDAM

Stedelijk Museum
Museumplein 10
Amsterdam
020 – 573 29 11
info@stedelijk.nl
www.stedelijk.nl

De tentoonstelling *Kazimir Malevich en de Russische avant-garde* is tot stand gekomen dankzij de royale steun van hoofdbegunstiger Gieskes-Strijbis Fonds, het Blockbusterfonds en additionele steun van Amsterdam Trade Bank, AON Corporate Solutions de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, het Mondriaan Fonds, Prins Bernhard Cultuurfonds, K.F. Hein Fonds, Wilhelmina E. Jansen Fonds, Stichting Zabawas en LG Electronics.

De tentoonstelling is mede mogelijk gemaakt door de rijksoverheid: de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft namens de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Minister van Financiën een indemniteitsgarantie toegekend.

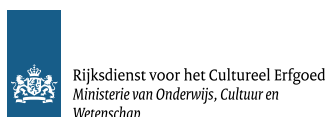
Het Stedelijk Museum is hoofdsponsor Rabobank Amsterdam zeer erkentelijk voor haar bijdrage aan de totstandkoming van de tentoonstelling.

BankGiroLoterij VSBfonds.

Rabobank

kfHein, fonds

ZABAWAS

Het Stedelijk Museum wordt ondersteund door:

Hoofdsponsor Partner

BankGiroLoterij